

تنوع حیات

ادوارد اے. ویلسون

ترجمہ:

عبدالحسین وھاب زادہ

۱۳۸۴

ویلسون، ادوارد، ۱۹۲۹ - م.

Wilson, Edward O.

تنوع حیات / ادوارد ا. ویلسون؛ ترجمه عبدالحسین وهاب‌زاده. - مشهد: جهاد دانشگاهی
مشهد، ۱۳۸۴.

دوازدهم، ۴۳۶ ص.؛ مصور. - (انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد؛ ۲۹۵: علوم پایه؛ ۳۶)

ISBN: 964-324-101-7

The diversity of life.

عنوان اصلی:

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. تنوع (زیست‌شناسی) -- حفظ و نگهداری. ۲. تکامل (زیست‌شناسی). ۳. انسان --

تأثیر بر طبیعت. ۴. چرخه‌زندگی. الف. وهاب‌زاده، عبدالحسین، ۱۳۲۹ -، مترجم. ب.
جهاد دانشگاهی مشهد، ج. عنوان.

۳۳۳/۹۵۱۶

QH۷۵/۹

۱۳۸۴

۸۴-۶۷

کتابخانه ملی ایران

انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

مشهد، سه راه ادبیات، مجتمع دکتر علی شریعتی / ص. پ. ۱۳۱۹-۹۱۷۳۵

تلفن ۰۳۳۶۳۸۴۶-۶ / ۸۴۳۳۶۱۴-۶ E-mail: info@jdmpress.com.

تنوع حیات

ادوارد ا. ویلسون / ترجمه عبدالحسین وهاب‌زاده

طرح جلد از ایمان متقی واد

لبنوگرافی مشهد اسکنر / چاپ و صحافی دانشگاه فردوسی

چاپ اول ۱۳۸۴ / ۲۲۰۰ نسخه / شماره نشر ۲۹۵

ISBN: 964-324-101-7

شابک ۹۶۴-۳۲۴-۱۰۱-۷

کلیه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۳۲۰۰۰ ریال

به نام خداوند جان و خرد

کتاب بزرگترین دستاورد فرهنگی بشر است. دانش بشری مدیون هزاران هزار کتابی است که در طول تاریخ با رفیع و تلاش فراوان گرد آمده‌اند. کتاب تداوم معرفت علمی انسان است که سرانجام به تراکم دانش و بروز دگرگونیهای تمدنی می‌انجامد.

جهاد دانشگاهی مشهد بر این باور است که نخستین گام در راه بهبود ساختارهای اقتصادی - اجتماعی و توسعه کشور، دستیابی به تازه‌های دانش و نشر یافته‌های پژوهشگران است. کتاب حاضر دویست و نود و پنجمین اثری است که با همین رویکرد منتشر می‌شود. رهنمودهای خوانندگان فرهیخته می‌تواند ما را در ارتقای سطح کیفی و کمی این آثار یاری نماید.

انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

فهرست مطالب

طبیعت خشن، حیات کثرت‌سان

۱. طوفان بر فراز آمازون ۳
۲. کاراکاتائو ۱۹
۳. انقراض‌های بزرگ ۲۹

تنوع زیستی در روند افزایش

۴. واحد بنیادی ۴۱
۵. گونه‌ی جدید ۶۰
۶. نیروهای تکامل ۸۷
۷. واگرایی سازشی ۱۰۹
۸. زیست سپهر کشف‌ناشده ۱۵۱
۹. تشکیل اکوسیستم ۱۸۷
۱۰. تنوع زیستی به اوج می‌رسد ۲۱۱

آثار انسانی

۱۱. زندگی و مرگ گونه ۲۴۷
۱۲. تنوع زیستی در خطر ۲۷۹
۱۳. گنج‌های کشف‌ناشده ۳۲۳
۱۴. قطعنامه ۳۵۷
۱۵. اخلاق زیست‌محیطی ۳۹۶
- واژه‌نامه ۴۰۵

مقدمه‌ی مترجم

منظور از این چند سطر نه نوشتن مقدمه بر کتاب یک زیست‌شناس برجسته همچون ادوارد ویلسون بلکه بهانه‌ای برای طرح چند نکته‌ی فهرست‌وار در مورد مشکلات حفظ تنوع زیستی در این آب و خاک است. کشور ما سرزمینی وسیع، متنوع و سرشار از زیباییهای طبیعی است، اما در کمال تأسف و ناباوری ذخایر طبیعی زنده‌اش دستخوش انواع تخریب و تهدیدهای مختلف قرار گرفته است. تأسف برای اینکه رفتن هریک از این موهبتها سفری است بی‌بازگشت. حال که بیر مائزندان رفته دیگر تمام کوششها و همه‌ی ثروتهای جهان برای بازگرداندنش بی‌ثمر خواهد بود. همچنین است در مورد شیر ایرانی که دیگر فقط در سفرنامه‌ها می‌توان به جستجوییش پرداخت و یا حداکثر تکه‌ای از پوستش را در اینجا و آنجا یافت. از آنهمه جلال و شکوه فقط همین برجاست. اما ناباوری برای اینکه سرزمینی ثروتمند با وجود اینهمه امکانات مادی و فرهنگی چگونه ممکن است چنین آسان و ارزان اجازه دهد که زیبایی‌ها و میراثهای زنده‌ی طبیعی گرانقدرش مورد بی‌مهری و سودجویی قرار بگیرد.

اگر مثلاً مردم در هندوستان و افریقا مجبور می‌شوند جنگلها را در جست‌وجوی هیزم ببرند می‌توان بهانه‌ی نبود سوخته‌های جایگزین را به نحوی پذیرفت، اما این بهانه از ما - نشسته بر روی دریایی از هیدروکربور - پذیرفتنی نیست. اگر هندیها ضایعات کشاورزی خود را بدل به کاغذ نمی‌کنند به خاطر آن است که، با تبدیل آن به علوفه برای میلیونها مردم گرسنه غذا فراهم شود؛ اما میلیونها تن ضایعات کشاورزی ما، از کاه گندم و جو و شالی برنج تا شاخ و برگ و باگاس نیشکر سوزانیده و تلف می‌شود و در عوض جنگلهای

محدود و مختصر ما - که جای آن دارد که هر شاخه و هر برگ آن همچون مردمک چشم گرمی داشته شود - صرف تولید خمیر کاغذ و میز و صندلی می‌گردد و بدین ترتیب جنگلهای بکر و اولیه‌ی ما با هزاران گونه گیاه، جانور و میکروارگانیسم تحت عناوینی تراشیده می‌شود و به جای آن نهال نازکی در شیب تند کوه می‌نشیند که در بهترین شرایط موفقیت، یک اکوسیستم غنی و متنوع را به درختستانی مرکب از یک یا چند گونه‌ی محدود بدل خواهد کرد.

شکارهای بزرگ ما را اغلب نه گرسنگان برای سیرکردن شکم خود بلکه جهالت، آزمندی، تنفن و فقدان ضوابط و قوانین کافی نابود می‌کند. اکنون برای بسیاری از جانوران ما جای امنی برای پناه‌جستن جز ارتفاعات بالا و شیبهای تند کوهستان باقی نمانده است. ثروتهای طبیعی و حیات وحش ما، این عزیزترین میراث ملی که به قول ویلسون می‌باید آن را در ردیف زبان و فرهنگ یک ملت ارج نهاد، قربانی تصمیمات پراکنده، ناهمگون و اغلب نسنجیده و خلاف موازین شناخته‌شده‌ی علمی است.

یکی از عمده‌ترین تهدیدهای تنوع زیستی ورود گونه‌های غریبه به اکوسیستم‌های طبیعی و بومی است؛ کسی به سلیقه‌ی شخصی از پهنه‌ی عظیم آبهای دریاچه‌ی هامون به عنوان حوضچه‌ی پرورش ماهی استفاده می‌کند و در آن ماهی قرمز و انواع کپورماهیان را رها می‌سازد و به این ترتیب فلور و فون طبیعی این سیستم یگانه را در معرض خطر جدی قرار می‌دهد. دیگری درختان سوزنی‌برگ غریبه را جایگزین گونه‌های بومی جنگلها می‌کند بدون آنکه حتی به ابتدایی‌ترین آموزشهای بوم‌شناختی سالهای اول دانشکده، در مورد خطرات این گونه اقدامات، توجهی کرده باشد. حتی سازمان‌هایی که خود متولی حفظ تنوع زیستی هستند در موارد متعدد دست به این گونه اقدامات در زمینه‌ی رهاسازی آبزیان و سایر حیوانات در خارج از محیطهای خودی آنها زده‌اند.

انهدام زیستگاه به عنوان مهمترین خطر برای تنوع زیستی مقوله‌ی فراگیر، همه‌جانبه و دردناک دیگری است که از سوی همگان - و اغلب تحت عنوان عمران و توسعه - صورت می‌گیرد؛ گویی توسعه جز با تبااهی میراثهای طبیعی میسر نیست. وقتی صحبت از احداث جاده است دیگر کسی به سرنوشت جنگلهای سر راه آن نمی‌اندیشد. با برپایی یک کارخانه می‌توان مجوز کافی برای آلودن آب، خاک و هوا داشت و گسترش دیم‌کاری توجیه قانع‌کننده‌ای است برای انهدام مراتع.

تخریب محیطهای طبیعی را از زبان یک کارشناس با تجربه‌ی محیط زیست ایران نقل کنیم:

«دامنه‌ی تخریب محیط زیست در منطقه‌ی ارژن و پریشان واقعاً گسترده است به نحوی که می‌توان گفت همه به تخریب محیط می‌پردازند. کشاورزان بدون مجوز مبادرت به حفر چاه کرده، جنگل و مرتع را به اراضی کشاورزی تبدیل می‌کنند. دامداران خارج از فصل و بیش از ظرفیت مراتع، دامهایشان را می‌چرانند. ... صیادان ماهی شب و روز بدون مجوز در سراسر دریاچه‌ی پریشان دام می‌گسترانند و علاوه بر صید غیرقانونی ماهی، اردکهای غواص بسیار نادر و در خطر انقراض را در تورهایشان خفه می‌کنند. شکارچیان همچنان به شکار غیرقانونی ادامه می‌دهند و بازیدکنندگان گل و گیاه منطقه را درو می‌کنند.»*

غرض انتقاد از هیچ مؤسسه یا فرد به خصوص نیست. تخریب‌های پیش‌گفته با چنین ابعاد گسترده‌ای در حکم آتش‌زدن قیصریه برای به چنگ آوردن دستمالی بیش نیست و خود گویای آنکه قدر طبیعت به اندازه‌ی کافی شناخته نشده است و تا هنگامی که اهمیت محیط زیست به قدر کافی روشن نشده و - به عنوان ضامنی در برابر هرگونه تخریب - جزء معارف همگانی درنیامده باشد، در بر همین پاشنه خواهد گشت.

درست است که اصل پنجاهم قانون اساسی به صراحت از محیط زیست در مقابل هرگونه تخریبی حمایت می‌کند که این خود موجب افتخار است، اما فقط زمانی می‌توان به وجود آن دل خوش داشت که اقدامات واقعی همه‌جانبه در جهت تبدیل این متن قانونی به صورت راهبردهای عملی، کمی و دقیق آغاز شده باشد. به گونه‌ای که به کمک آنها بتوان، در عین تأمین عمران و رفاه نسل کنونی، میراث‌های وحشی طبیعی را نیز برای نسل‌های آینده حفظ نمود. اینها منبع الهام و درمان خستگی‌های روحی ما، تأمین‌کننده‌ی آب و غذا و هوای سالم، حافظ خاک و ذخیره‌ی ژنهای باارزش برای استفاده‌های آتی هستند و مهمتر از همه، همسایگان و خویشاوندان قدیمی و طبیعی ما برای میلیاردها سال بوده و به همین دلیل پیوندهایی عمیق و ناگسستنی با روح و جسم ما دارند، پیوندهایی که چنانچه به خطر افتد برای بشر آینده‌ی روشنی متصور نخواهد بود.

* بیژن فرهنگ دره‌شوری، نشریه منطقه حفاظت‌شده ارژن و پریشان، اداره کل حفاظت محیط زیست استان فارس، ۱۳۷۵.

به یاد داشته باشیم که اغلب تصمیمات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و حتی فرهنگی نه فقط در این سرزمین که در هیچ جای دیگر نیز بیش از حداکثر پنجاه سال آینده را در مدّ نظر ندارد، حال آنکه تنوع زیستی این کره میراث بیش از دو میلیارد سال تکامل حیات است و چنانچه فقط دست از دشمنی با آن برداشته و به حال خود رها شود می‌تواند برای آینده‌ای نامحدود به حیات خود ادامه دهد و نسلهای بی‌شماری از فرزندان ما را در همه‌ی خدمات پیش‌گفته یاور باشد. نگذاریم منافع کوتاه‌مدت، این ذخیره‌های باارزش را از ما بگیرد، که اگر چنان شود تمام آن توسعه و آبادیها در چشم فرزندان ما رنگی نخواهد داشت.